Întrebări şi metode ale cercetării coexistenței interreligioase în Europa de Sud-Est

Thede KAHL

1. Intenția articolului[1]

Problema coexistenței interetnice dintre creştini şi musulmani a devenit actuală în special o dată cu discuțiile referitoare la „Ciocnirea civilizațiilor" (Huntington 1998) şi ocupă un loc important în mass-media. În Europa de Vest şi în America discuția respectivă are în atenție coexistența interetnică pe diferențierea populației băştinaşe de imigranți, având în vedere că prezența musulmanilor în „vest" este un fenomen recent. Datorită faptului că majoritatea populației din sud-estul Europei aparține de Biserica Ortodoxă şi că Imperiul Otoman a dominat timp de 500 ani, regiunea se confruntă cu o situație interetnică complet diferită de restul Europei. Experiența coexistenței interetnice de veacuri a căpătat conotații preponderent negative în scrierea istoriei, cu toate că au existat şi simbioze reuşite.

Cercetarea comunităților religioase din diferitele zone, datorită re-etnizării politicii din Europa de est, a dus la formarea unor diferite prisme de vedere a proceselor de identificare etnică şi culturală. Cercetările pot oferi şi o lămurire asupra înțelegerii conştiinței religioase, pot articula evaluări şi atitudini şi pot explica felul în care conflictele sunt percepute de către participanți. Astfel de înțelegeri lărgesc câmpul cunoaşterii relațiilor interetnice în Europa, de aici rezultând posibilități de dezvoltare a modelelor de coexistență multiculturală.

În pofida intensității cu care sunt cercetate relațiile interetnice din sud-estul Europei, instituțiile vest-europene şi americane duc lipsă de experți care, dincolo de teorie, să cunoască *din interior* relațiile din țările respective, oamenii şi culturile acelor țări (în special limba şi religia) şi care să nu se limiteze doar la o prezentare într-un restrâns cerc de cercetători. Specialistul îşi poate adânci aceste cunoştințe prin cercetări la fața locului (*field research*). De asemenea, acestea pot determina înțelegerea actualelor conflicte interetnice şi religioase, precum şi dezvoltarea strategiilor pentru soluționarea conflictelor, ducând la depistarea şi rezolvarea lor într-o Europă unificată. Datorită faptului că cele mai multe cercetări se orientează spre zonele conflictuale, centrul de greutate l-a constituit în ultima vreme Bosnia şi Kosovo. Lipsesc cercetările din zonele sud-est europene în care nu au avut loc conflicte grave, exemple pentru *simbioze* interetnice.

[1] Le mulțumesc colegilor Gerassimos Katsaros, Waltraut Kokot, Karin Liebhart, Cay Lienau, Gabriele Rasuly-Paleczek, Maria Six-Hohenbalken, Holm Sundhaussen, Stefan Troebst. O primă versiune a articolului (*Interethnische Beziehungen von orthodoxen Christen und Muslimen*) a fost publicat la Hönigsperger, Astrid & Fritz Peter Kirsch (ed.), *Ethnizität und Stadt. Interdisziplinäre Beiträge zum Spannungsfeld Mehrheit/Minderheit im urbanen Raum*, Wien 2005 (IZENUM), p. 67-102, şi a fost prelucrat pentru revista „Philologica Jassyensia".

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

Intenţia acestui articol este de a atrage atenţia cercetării interetnice multidisciplinare asupra zonei din sud-estul Europei, pentru a facilita înţelegerea structurilor etnice complicate ale zonei, precum şi a mecanismelor care condiţionează nuanţele conlocuirii în zonele cu variaţie confesională. Articolul testează competenţa practică a diferitelor problematici, metode şi teorii ale cercetării geografice şi etnologice şi se bazează pe experienţele ce au putut fi acumulate în cadrul diferitelor proiecte[2], în timpul cercetărilor pe teren.

2. Convieţuire interetnică şi interreligioasă în sud-estul Europei

Odată cu cucerirea Europei de sud-est de către otomani, s-au modificat relaţiile dintre locuitorii din această zonă, până atunci dominată de creştinismul ortodox. *Islamizarea* grupurilor autohtone, pe de o parte (bosniacii, majoritatea albanezilor, pomacii[3]), precum şi *imigrarea* grupurilor musulmane (turci, iuruci[4] din Asia Mică şi tătari[5] din nord) au dus la formarea aşezărilor musulmane şi a numeroaselor aşezări mixte creştino-musulmane, păstrate parţial până în prezent. Islamizarea grupurilor locale s-a produs mai ales între secolele al XVI-lea şi al XVIII-lea şi a durat până la destrămarea Imperiului Otoman. În comparaţie cu situaţia din prezent, pe vremea otomană grupurile etnice învecinate păreau a se cunoaşte mai bine, având sisteme de valori asemănătoare. În ciuda confesiunii diferite, ceea ce le unea era credinţa populară comună (Georgieva 1999: 76sq).

Aşezările din sud-estul Europei au fost supuse, până în zilele noastre, unor puternice schimbări. Mari grupuri musulmane – precum şi mulţi bosniaci, albanezi, pomaci, turci – care au trăit în sud-estul Europei mai multe secole, lăsându-şi amprenta, au emigrat parţial de bună voie, parţial forţaţi sau din motive oportuniste (în special în Turcia – Apostolov 1996, Zhelyaskova 1998). Unele regiuni în care până de curând existau aşezări mixte s-au uniformizat din punct de vedere confesional, datorită emigrării grupurilor autohtone sau a venirii grupurilor de altă confesiune (de ex. Grecia [cu excepţia Traciei], care găzduia până la 1922 mari grupuri musulmane). Răspândirea grupurilor de populaţie musulmană a scăzut după destrămarea Imperiului Otoman. Cu toate acestea, în toate ţările balcanice există încă importante minorităţi musulmane.

Cercetând răspândirea aşezărilor musulmane în sud-estul Europei, observăm o concentrare mai mare în partea de vest şi de est a Peninsulei Balcanice. În *vest* s-a ajuns

[2] (a) Sejurul de un an la aromânii din Europa de sud-est în cadrul cercetărilor pentru lucrarea de doctorat; (b) Sejururi în Grecia, România, Turcia şi Republica Macedonia (FYROM) pentru proiectul „Typen der Selbstidentifikation meglenitischer Vlachen" (Deutsche Forschungsgemeinschaft, conducător de proiect Cay Lienau); (c) Proiect de studiu al Universităţii Münster pe tema „Siedlung und Bevölkerung in der rumänischen Dobrudscha" (conducător de proiect Thede Kahl); (d) Sejururi în Dobrogea românească precum şi în Tracia de vest pentru cercetarea coexistenţei interetnice dintre musulmani şi creştinii ortodocşi (conducători de proiect Cay Lienau şi Thede Kahl); (e) Înregistrări lingvistice pentru „Kleiner Balkansprachatlas" al Academiei Ruse de Ştiinţe din Sankt Petersburg şi al Universităţii Marburg/Lahn (proiect comun al Uniunii Germane de Cercetări Ştiinţifice şi al Academiei Ruse de Ştiinţe (conducător de proiect Helmut Schaller).

[3] Populaţie islamizată probabil în sec. al XVI-lea, răspândită mai ales în Munţii Rodopi şi în munţii învecinaţi cu Macedonia de Est şi a căror limbă (pomaca) este considerată dialect bulgăresc.

[4] Păstori nomazi imigraţi din Anatolia centrală, asimilaţi aproape în totalitate în Balcanii.

[5] Tătarii musulmani au imigrat în Dobrogea în trei valuri. Diferenţele dintre grupele de tătari s-au păstrat până astăzi, fapt ce se reflectă mai ales în dialect (majoritatea vorbeşte limba tătară crimeeană [*kirim tili*], o altă grupă vorbeşte Noghai [*noghai tili*], iar de-a lungul Mării Negre se vorbeşte dialectul de coastă [*yaliboyi tili*]).

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

la o convieţuire a sârbilor, macedoslavilor, grecilor şi albanezilor ortodocşi cu bosniacii, turcii din Sangeac şi albanezii musulmani, în *est* a bulgarilor, grecilor şi românilor cu turcii, tătarii, rromii musulmani şi pomacii.

În unele regiuni din ţările sud-est europene întâlnim o mare diversitate etnică şi cultural-lingvistică; aceasta, pe de o parte ar putea da naştere unor conflicte politice, pe de altă parte însă, constituie un exemplu de coexistenţă solidară, lipsită de conflicte. În cazul unor dispute este vorba de conflicte bazate pe diferenţele religioase. După formarea statelor naţionale, când s-a renunţat la „principiul coexistenţei interetnice" (Roth 2000: 12) caracteristic Imperiului Otoman, apar numeroase conflicte. Sud-estul Europei găzduieşte regiuni pre-moderne din multe puncte de vedere, în care regăsim procese de identitate care ţin în balanţă elemente „de apropiere şi diferenţiere, de colectivitate şi individualitate" (lönnqvist 2000: 136). Multe zone din sud-estul Europei sunt regiuni de graniţă multietnică şi multilingvistică, care în decursul secolului al XX-lea au trecut prin schimbări ale grupurilor conducătoare, datorită deplasării graniţelor, deportărilor şi repopulărilor. Unele regiuni au devenit ţinta unei politici intensive de colonizare sau recolonizare, altele au cunoscut o politică de răzbunare sau chiar de „curăţire" etnică. Chiar dacă ne confruntăm cu scoaterea de sub tabu a acestei probleme, acum, la câţiva ani de la consolidarea graniţelor statale, există doar mărturii răzleţe despre felul în care au fost suportate individual respingerile politice, despre cum funcţionau mecanismele de conducere induse şi despre cum percepe individul relaţiile interetnice, despre cum i se atribuie identitatea pe baza culturii şi religiei sale sau despre cum şi-o atribuie singur.

În multe privinţe, nivelul cunoştinţelor despre relaţiile interetnice din ţările din sud-estul Europei nu este suficient de înalt, mai ales comparativ cu Europa centrală unde găsim mai multe studii asemănătoare. Există lucrări referitoare la educaţia şi sistemul de învăţământ ale minorităţilor, precum şi la relaţia naţiunilor titulare cu minorităţile lor. De asemenea, cunoştinţele despre situaţia politică şi statutul minoritar al etniilor ortodoxe, respectiv musulmane, sunt comparativ mai bune. Totuşi, aspecte ale imaginii *proprii* (perspectiva *emică*) şi aspectele coexistenţei în aşezările mixte, nu au stat în atenţia cercetărilor. În general, mulţi autori nu au neutralitatea necesară. Lipsesc, de multe ori, poziţiile intermediare care să atragă atenţia asupra pericolelor polarizării.

3. Teorie

De la Goffman (1967) şi Mead (1968), identitatea[6] este înţeleasă atât la dimensiunea ei personal-individuală, cât şi la dimensiunea ei socială, condiţionată de apartenenţa la grupuri şi de încadrarea externă, iar formarea identităţii este considerată ca fiind dependentă de percepţia de sine şi de cea a exteriorului. De aceea, ar trebui încercată abordarea acestei probleme atât din perspectiva internă, cât şi din perspectiva comunităţilor de contact. În spiritul interacţionismului simbolic (Goffman) indivizii sunt încadraţi în reţele sociale determinante şi în *communities of practice*. Nu poate exista nici o îndoială referitoare la existenţa unei conştiinţe colective, a unei conştiinţe de grup (*we group*), şi nu ne putem îndoi nici de faptul că atribuirile de sine şi de exterior şi „relaţiile etnice de graniţă" (Barth 1969) rezultate din ele sunt percepute ca fiind în continuă schimbare. Mulţi reprezentanţi ai grupurilor etnice vor vedea în extinderea

[6] *Identitate* este o autodefinire a omului, o conştiinţă cu diverse trăsături care se consolidează prin aprecierea, deprecierea sau nerecunoaşterea de către alţii (Taylor 1993: 13).

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

Uniunii Europene şi şansa întăririi propriei identităţi şi culturi. Se simte mai de mult o creştere a diversităţii culturale (Brezovsky et al. 1999: 73), se formează o „lume în bucăţi" (Geertz 1996), o lume foarte fragmentată cu un proces de individualizare în continuă creştere. Problemele etnicităţii, ale identităţii şi ale relaţiilor interetnice[7] au intrat, începând cu anii '80 şi în domeniul de interes al geografiei culturale în care nu sunt concepute esenţialistic, ci relaţional şi dinamic (Knox & Marston 2001: 254).

Alcătuirea şi interpretarea biografiilor reprezintă un centru de greutate al cercetării identităţii (vezi *teoria memoriei* de Luckmann 1992 şi *teoria biografiei* de Dausien & Alheit 1985). Subliniem, în acord cu Haarmann (1996), caracterul procesual al constituirii identităţii care reiese din biografii ca fiind o relatare a existenţei. Religia ocupă un loc de frunte în procesele identificărilor socioculturale şi etnice. Identificarea etnică drept un reflex al experienţei alterităţii reprezintă un element important al constituirii identităţii individuale şi al participării la identitatea colectivă, al încadrării proprii într-o comunitate condiţionată religios, precum şi al izolării faţă de alte comunităţi.

În cazul unui spaţiu religios unitar, identificarea religioasă trece într-un plan secundar, pe când, într-un spaţiu în care intră în contact mai multe religii, identificarea religioasă apare mult mai complexă. Experienţele pozitive şi negative cu autoritatea şi birocraţia (fie ca privilegiere sau discriminare a propriei religii, ca privare de dreptul de a-şi practica religia în public, în anumite ocazii sau prin respectarea unor norme sociale), poziţia adoptată de alţii faţă de practicile religioase proprii, dar şi experienţele contactului cu alte comunităţi – toate acestea lasă să se întrevadă o textură regeneratoare din care se dezvoltă atât momente de criză individuală, cât şi tensiuni între comunităţi determinate religios şi duc la apariţia solidarităţii interne şi externe. Obişnuinţa de a avea o limbă comună cu membrii altei religii, diminuează sentimentul de înstrăinare în viaţa de zi cu zi (mai ales la participanţii poligloţi); pe de altă parte însă, apar izolări şi respingeri frecvente în special când acestea au ca motiv experienţe personale negative.

Pentru stabilirea termenului de minoritate trebuie luate în considerare (modele la Haarmann 1983: 21-42) atât categorii minoritare obiective (limbă, origine, structură socială, istorie comună), cât şi subiective (conştiinţa colectivă, comportamentul de cetăţean). În multiculturalism, minorităţile nu sunt încurajate, de regulă, să se perceapă ca naţiuni separate, cu administraţie proprie şi cu instituţii publice proprii (Kymlicka 1999: 70) ci, dimpotrivă, sunt adesea împiedicate să se comporte precum majoritarii (Bauböck 1999). Pentru a putea înţelege naţionalismul pluralist sau cosmopolit al minorităţilor, nu trebuie să subestimăm rolul statelor în răspândirea culturilor naţionale. Incapacitatea de a lua în considerare naţionalismul minorităţilor nu este doar o ameninţare la adresa păstrării graniţelor, ci şi la adresa democraţiei însăşi şi a existenţei unei societăţi civile pacifiste. Statele cu un naţionalism minoritar redus îşi pot dezvolta democraţia cu succes, cele cu un naţionalism minoritar puternic trec prin faze de criză. Pentru a putea înţelege naţionalismul, trebuie cunoscută teoria relaţiilor etnoculturale (Kymlicka 1999: 14) care poate fi de ajutor şi în discuţia despre imigranţi/autohtoni.

[7] Termenul *relaţii interetnice* nu este înţeles aici în sensul său larg, ca relaţii între grupe etnice sau personale, ci ca procese dinamice între grupe etnice sau indivizi pentru care etnicitatea joacă un rol important (comp. Zink 1996: 42sq) precum şi ca „structuri sociale cu acţiuni reciproce şi cu norme care se pot schimba în istorie" (Weber-Kellermann 1978: 18).

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

Putem pleca de la premisa că putem diferenţia grupurile dominante de cele dominate şi în cazul coexistenţei pacifiste a etniilor[8]. Cei mai importanţi factori pentru includere, excludere şi segregare socială şi geografică sunt imaginea de sine şi cea a exteriorului, a grupurilor şi indivizilor, precum şi ideile preconcepute, stereotipurile[9], clişeele şi miturile privitoare la alte grupuri. Acestea se manifestă şi în comportamentul faptic al grupurilor şi al indivizilor. Se poate presupune că frecvenţa contactelor private (petreceri comune, vizite, manifestări muzicale şi culturale etc.) este mai mare cantitativ şi calitativ între membrii aceluiaşi grup, decât între membrii unor grupuri diferite. Petrecerea comună a timpului liber *poate* duce la o cunoaştere mai profundă şi la o convieţuire mai armonioasă. Observarea activităţilor agrare comune ale comunităţilor este de asemenea importantă, având în vedere că diversitatea structurii etnice îşi lasă amprenta asupra aspectului economic şi al muncii comune. Concurenţa economică sau diversitatea activităţilor din timpul liber au o importanţă deosebită (comp. Kandler 1994/1997), având în vedere că un contact mai strâns între etnii nu duce neapărat la o armonie mai mare (comp. Esser 1993).

Din cauza accesului inegal al oamenilor la mijloace şi resurse, relaţiile de putere se consolidează regulat în relaţii de dominare (Rösener 1997: 12). *Putere* şi *dominare* nu se contrazic reciproc; Giddens fixează sensul de putere şi dominare în *Teoria structurării* şi împleteşte acţiunile umane cu structurile relaţiilor, colectivelor şi instituţiilor sociale. Rösener (1997: 39) combină termenul de putere cu acela de acţiune, datorită faptului că punerea în practică a evenimentelor obţinute în urma exercitării puterii depinde de acţiunile altora. Referitor la resurse, putem deosebi, în funcţie de felul puterii decizionale, între resurse alocative şi autoritative, care formează la rândul lor componente ale structurii de dominare.

Cunoştinţele lingvistice şi culturale ale persoanelor fizice sunt, de asemenea, foarte expresive. Stăpânirea reciprocă a limbii celorlalte etnii, cunoaşterea îndeaproape a vieţii culturale şi religioase, eventual căsniciile mixte (comp. Jähnichen 1994: 31-56) pot duce la eliminarea prejudecăţilor şi la intensificarea convieţuirii comune. În lumina cercetărilor referitoare la segregaţie este importantă legătura dintre împărţirea locuinţelor şi stilul de conlocuire al grupurilor de confesiuni diferite. În multe locuri se observă o distanţare a stilului de viaţă al populaţiei creştine faţă de cea musulmană. Acolo unde apare o segregaţie geografică în imaginea aşezărilor, prin locuirea în aşezări sau cartiere (turc. *mahalle*) separate, ar trebui ca relaţia dintre grupurile de populaţie să fie mai distanţată, pe când într-o aşezare unde nu există „cartiere etnice" am putea discuta despre simbioză.

Dacă urmăm exemplul lui Blotevogel (2003: 14sq) şi caracterizăm unitatea şi diversitatea socială ca „alcătuire a anumitor grupuri ale procesului de modernizare", etnicitatea, originea şi sexul devin „fundamente de necontestat ale identităţii într-o lume în care aparent totul poate fi schimbat". Întreruperea legăturilor locale „eliberează o

[8] Termenul *etnie* se referă în context şi la grupele definite religios, având în vedere că religia a fost trăsătura definitorie a popoarelor balcanice în decursul istoriei (mai ales datorită sistemului otoman de „millet"), care, după formarea statelor naţionale sud-est europene, a fost redefinit din punct de vedere naţional.

[9] *Stereotipurile* (înţelese ca fiind convingeri fondate dar schimbătoare, încărcate de senzaţii subiective şi care în majoritatea cazurilor sunt lipsite de critică obiectivă) posedă componente care pot duce la exprimarea discriminării membrilor grupelor sociale (Roth 1999: 23). Ele pot fi legate de vârstă, sex şi scară socială, dar şi de religie şi apartenenţă etnică.

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

dorință puternică de diferențiere între propriu şi străin" (Blotevogel 2003: 15). Individualizarea trebuie înțeleasă ca proces al dizolvării formelor tipice de trai pentru societatea industrială şi înlocuirea lor cu altele. După părerea lui Beck (1986: 206, în Pfaffenbach 2002: 12sq) modernizarea societăților vestice a determinat o triplă individualizare: *desprinderea* de formele şi legăturile sociale stabilite istoric, în sensul raporturilor tradiționale de dominare şi alimentare („dimensiunea eliberării"), *pierderea siguranței tradiționale* cu privire la cunoaşterea acțiunilor, credință şi norme de conducere („dimensiunea dezvrăjirii") şi – inversarea sensului terminologic – *un nou fel de legătură socială* („dimensiunea de control, respectiv de reintegrare"). În locul biografiilor obişnuite în societatea industrială, caracterizate prin implicarea lor tipică în raporturille social determinate (de exemplu direcții de educație, forme de parteneriat, modele de roluri sociale), apar în societatea post-industrială biografii tot mai individualiste, adesea cu perspective neasigurate.

4. Problema cercetării

După formularea exactă a scopului şi crearea cadrului teoretic trebuie pregătite chestionarele de cercetare şi observațiile. În stabilirea centrelor de greutate trebuie să se ia în considerare problemele care apar la fața locului şi cele care au o valoare indicativă mare pentru relațiile interetnice.

Întrebarea principală în cazul cercetării coexistenței este: ce forme de relații interetnice există între etniile musulmane şi ortodoxe, la ce nivel se desfăşoară interacțiunea culturală, socială şi religioasă între cele două comunități religioase şi în care domenii sunt izolați sau se autoizolează membrii aceloraşi grupuri. Strâns legată de acest fapt este problema identității comune a etniilor. În prim plan nu sunt cele două comunități religioase şi apartenența etnică a membrilor săi, ci *relațiile* dintre grupuri. De aceea accentul trebuie pus pe aspectele interactive ale fenomenelor etnice şi pe aspectele comunicării dintre acestea.

Nu este de ajuns să demonstrăm coexistența interculturală numai pe plan local, ea ar trebui privită la scară regională, națională şi constituțională şi ar trebui să se extindă asupra (a) receptării reflexiei relațiilor interetnice şi multietnicității, precum şi asupra etniei proprii sau străine, (b) o comparație a relațiilor interetnice experimentate în zonele de contact, cu clişee şi stereotipuri precum şi judecata asupra particularităților regionale, (c) conştiința de zi cu zi şi experiențele cu religia proprie, sau cu cealaltă religie, (d) o comparație a exprimărilor şi evaluărilor cu experiențele individuale, captarea reflexiei prin prisma presei.

Următorul catalog de întrebări trebuie înțeles ca un catalog maximal, ale cărui liste de întrebări şi observații întocmite în urma cercetărilor de pe teren ar fi de dorit să ajute cercetării.

Imaginea proprie a grupurilor şi indivizilor: „eu despre mine", „noi despre noi"

- Cum caracterizează partenerii de discuție etnia, respectiv comunitatea religioasă din care cred că fac parte? Ce autointitulare folosesc partenerii de discuție pentru grupul de care aparțin, în limba maternă şi națională?

- Care persoane sunt considerate de către partenerii de discuție ca făcând parte din acelaşi grup şi care nu?

- Cum se reprezintă membrii minorităților în societate? Cum se reprezintă ca grup? Ce organizații, partide, medii de comunicare şi alte instituții sprijină şi acceptă

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

membrii unui grup? Ce activităţi culturale şi alte activităţi din timpul liber sunt luate în considerare de partenerii de discuţie?

- Există o legătură directă între „noi" şi „aici" sau sunt individuale? „Noi" intră mai degrabă în relaţie cu „particule de elemente ale stilului de viaţă" (Werlen 2003: 44sq)?

Perspectiva reciprocă: „eu despre el/ei", „noi despre ei", respectiv „el/ei despre mine", „ei despre noi"

- Cât de trainice sunt cunoştinţele despre celălalt grup? Apare lipsa informaţiilor sau dezinformarea?

- Cum se denumesc reciproc grupurile în limba maternă şi naţională? Ce etnonime posedă un caracter peiorativ sau funcţia de cuvânt încărcat de alte conotaţii?

- Cum caracterizează partenerul de discuţie poziţia grupului său faţă de alte grupuri? Relaţia lor este una bazată pe interes sau dezinteres pentru celălalt grup, cunosc tradiţiile şi preferinţele celorlalte grupuri, sunt interesaţi să le cunoască (mai bine)? Diferenţele faţă de ceilalţi sunt percepute ca „diferenţe ameninţătoare" sau ca „diferenţe cunoscute" (Roth 2000: 16)? Cum sunt văzuţi de alţii (sau cum cred că sunt văzuţi de ceilalţi)? Ce îi deranjează la această perspectivă?

- Ce rol joacă religia în includerea şi excluderea grupurilor şi indivizilor? Ce simboluri etnice şi religioase sunt folosite?

- Ce clişee, prejudecăţi şi stereotipuri interetnice observăm (Heuberger, Suppan & Vyslonzil 1999 şi Kahl, Vyslonzil & Woldan 2004)?

- Se reacţionează faţă de unele persoane sau grupuri într-o manieră xenofobă? Dacă da, cum influenţează xenofobia comunicarea interculturală (Menzel 1993; Michalopulu et al. 1998; Konstantopulu et al. 2000)?

Felul şi calitatea relaţiilor interetnice

- Ce forme de contacte interetnice există (vecinătate, prietenie, interacţiune, ajutor reciproc şi împărţirea sarcinilor dincolo de graniţele etno-culturale, vizite, comerţ)?

- Cum putem tipiza relaţiile (relaţii fragmentate, indirecte, echilibrate, de schimb, relaţii inegale de putere, stratificate, respectiv relaţii rezident-imigrant, rezident-străin, rezident-rezident, străin-străin etc. v. Roth 2000, p. 8)? Ce formă este preponderentă? Unde se produce contactul?

- Ce forme de comunicare domină între grupuri (consensuale, orientate spre succes sau normative, orientate spre scopuri diverse, Habermas 1979)?

- La ce nivel există comunicare interculturală şi interreligioasă (Samovar 1976, Rehbein 1985)? În ce limbă se comunică? Multilinguismul este o excepţie sau o regulă?

- De când şi între ce grupuri există *căsătorii interetnice*? Ce religie domină după căsătorie (Pusitz 1996)?

- Din vechile relaţii teritoriale s-au dezvoltat relaţii economice şi politice în care există dominanţă şi asuprire? Cine posedă influenţă asupra instituţiilor sociale? Se ajunge la *concurenţă* pentru resurse şi *monopolizarea* unor mijloace de producţie?

- Există în cadrul politic alianţe strânse? Care structuri (drept, economie), mecanisme (dezvoltarea psihică, socializarea politică) şi grupuri de participanţi (grupuri etnice, partide) participă la crearea problemelor interetnice şi care dintre ele sporesc agresivitatea unei părţi minoritare? Diferenţele interculturale şi interreligioase cresc sau scad (Kaschuba 1995)? În ce măsură sunt acceptate structurile paralele de putere ale grupurilor etnice şi cât sunt de integrate în sistemul politic?

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

- Ce putem observa la distribuția puterii la crearea ierarhiilor? Când se ajunge la asuprire, stratificare, control social, discriminare, obligare, violență, înşelăciune, alungare, control, manipulare? Sunt folositoare principiile întăririi solidarității de grup sau duc la duşmănii (Schlee 2000a)?

- Partenerii de discuție relatează despre dezavantajări sau privilegieri? Dezavantajările sunt reale sau imaginare? Pot fi observate situațiile exprimate de partenerii de discuție?

- Cine participă activ la răspândirea prejudecăților? Ce rol joacă mass-media?

- Poveştile sau miturile conțin un potențial conflictual din care să reiasă şovinismul sau naționalismul?

Comportamentul factual de zi cu zi

Următoarele patru blocuri de întrebări sunt puse în contextul problematicii – la ce nivel acționează comportamentul factic al grupurilor, separat sau comun şi cum determină, sau nu, acesta activitățile comune (de exemplu sub presiunea necesităților economice sau prin dependențe ierarhice).

Forme ale muncii şi gospodăririi

- Când, unde şi la ce nivel se ajunge la relații de afaceri între etnii (aşa-numitele „relații de afaceri interculturale", v. Mauritz 1996)? Sunt ele bazate pe dependență sau sunt de natură simbiotică? Cine lucrează pentru cine şi în ce mod?

- Ce rol joacă modelele relaționale în existența şi menținerea granițelor etnice?

- În ce măsură determină creşterea nivelului de trai intensificarea individualizării? Şi-au pierdut categoriile impuse până acum (grupuri etnice şi religioase) influența asupra vieții individuale? Câştigă alte categorii (de exemplu cultura sau mobilitatea) în importanță pentru alcătuirea biografiilor (Pfaffenbach 2002: 13)?

Situația locuințelor şi aşezărilor

- Între ce grupuri poate fi vorba de segregare socială? Ce efecte are acest fapt asupra segregării geografice (despărțirea geografică a grupurilor de populație cu alte trăsături etnice, religioase, culturale sau origine specifică)?

- Pot fi depistate anumite zone ale segregării? Se păstrează cartierele separate sau acestea se extind şi devin mixte?

- Minoritățile religioase folosesc zona ca semn al izolării? Țintesc grupurile dominante asupra segregării sau asupra absorbției de către alte grupuri (Herlyn & Harth 1996)?

- Segregarea geografică creşte sau scade? Prin ce se deosebeşte situația aşezămintelor din zona urbană de cele din zona rurală (Rogers & Vertovic 1995; Hannerz 1980)?

- Ce locuri centrale sau organizații există? Cine le foloseşte?

- Cum se încadrează propria poziție socială în cadrul aşezării?

- Se poate concluziona din segregarea geografică o existență a segregării etno-sociale? O aşezare mixtă poate fi urmarea unei segregări sociale reduse? Ce rol joacă mobilitatea şi migrația?

Activități în timpul liber

- Există şi la nivel privat aceleaşi forme de conviețuire ca la nivelul economic? Contactul este mai intens sau mai scăzut?

- Ce locuri de petrecere a timpului liber există (inclusiv discoteci, restaurante, cafenele)? Se ajunge la activități sportive comune (despre importanța angajamentului sportiv ca semn al identității v. Panagiotidis 1995, Lienau 1999) sau la vizite reciproce?

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

- Care este comportamentul de călătorie (picnic, vizite la rude, alte excursii)? Se obişnuieşte şi vizitarea reprezentanţilor aceleiaşi etnii?

Activităţi culturale şi religioase locale

- Participanţii încearcă o reactivare a culturii lor? Dacă da, cum? Cum se încearcă transmiterea culturii tineretului şi cum este percepută de către acesta?

- S-a păstrat independenţa culturală? În ce măsură a fost influenţată, completată sau ignorată?

- S-a ajuns la dedublare sau schimbare a identităţii (Auge în Kaschuba 1995)?

- Există activităţi la care, în ciuda faptului că sunt condiţionate religios de un grup, participă şi celelalte grupuri? Cum se desfăşoară sărbătorile legale şi religioase, vizitele la biserică sau moschei sau locuri sfinte (v. Barna & Lönnqvist 2000: 130)?

- Grupurile ascultă muzică diferită la serbări?

- De când se serbează separat, respectiv împreună? Cum caracterizează partenerii de discuţie schimbările?

- Există încercări de a serba activităţile religioase în comun? Dacă da, care şi cum? (A se menţiona în acest context că sărbătorile şi păstrarea culturii locale ocupă un rol mai important în sud-estul Europei în comparaţie cu Europa de Vest)

- Cum se desfăşoară schimbul intercultural între grupuri? Se ajunge la un „crossing borders" cultural (Ickstadt 1997)?

- În ce măsură influenţează graniţele culturale formarea unei apartenenţe proprii (Osterhammel 1995 şi Klentak-Zablocka 1995)?

- Ce rol joacă religia şi instituţiile acesteia în formarea identităţii etnice? Religia are o funcţie de întărire, păstrare şi furnizare a identităţii?

- Cine sprijină instituţiile şi şcolile? Cum se organizează învăţământul religios în şcolile mixte şi în şcolile cu specializare religioasă? Ce influenţă are statul asupra practicării religiei?

- Ce forme simbolice – importante pentru conştiinţa identităţii – a creat viaţa religioasă (Schenk & Weber-Kellermann 1973, Georgieva 1999: 64sq)?

Mai presus de descrieri, întrebările următoare, relevante teoretic sau la modul general, ar putea duce la o înţelegere mai bună a relaţiilor interetnice:

- Cum au construit comunităţile etnice imaginea religiei şi culturii lor şi pe aceea a vecinilor? Din ce este formată o conştiinţă religioasă? Care sunt componentele experienţelor trăite şi ale celor imaginate pe baza mediului de viaţă? Ce rol joacă ideologiile şi povestirile despre funcţii şi valori socio-culturale transmise cu ajutorul şcolilor, societăţii şi politicii? Se reflectă miturile în povestirile istorice?

- Ce rol joacă religia pentru identitatea socio-culturală şi etnonaţională, ce loc ocupă alţi factori creatori ai identităţii (limbă, aspect exterior, sex, comportament)?

- Cum sunt percepute persoanele mijlocitoare între comunităţile religioase, respectiv elementele de legătură, cum ar fi copiii din căsniciile mixte? Cum îşi construiesc identitatea şi cum reacţionează asupra existenţei religiilor diferite în cadrul familiei şi al mediului lor de viaţă?

- Câtă putere au minorităţile, ce aspiraţii au (avantaje materiale, integrare socială, reforme ideologice, schimbări constituţionale, instituţii politice proprii)? Caracteristicile şi dăinuirea naţionalismului minorităţilor (Kymlicka 1999, p. 37)? Comportamentul grupurilor este integrativ sau marginalizator? Cum se comportă conducerea sau administraţia locală? Religia este tratată în acelaşi mod ca şi cultura?

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

- Care este poziția indivizilor mai în vârstă, cu posibilități materiale scăzute şi pregătire redusă, față de cei tineri cu pregătire mai bună, în relație cu resursele şi sistemele non-valorice precum individualitatea, împlinirea de sine (Pfaffenbach 2002: 15)?

- Există o schimbare de valori la diferitele grupuri, care erodează izolarea grupurilor etnice şi religioase? Îşi pierd grupurile puterea creatoare a identității? Crizele sociale apar ca nişte crize individuale, prelucrate individual?

5. Metode

Expunerea care urmează încearcă descrierea metodelor posibile cu care ne putem apropia de problemele prezentate mai sus. Ea se bazează pe cercetările pe teren menționate la început şi nu are pretenția de a fi completă.

Interviuri narative şi cercetări biografice

„Cercetarea biografică" (Fuchs 1984) oferă un acces optim la documentația asupra identității, precum şi la formele determinate de coexistența etnică. Interviul narativ este una dintre formele cele mai importante de prezentare a identității proprii şi de confirmare a existenței acesteia (comp. v. Engelhardt 1990: 197; Schimank 1988: 55). După părerea lui Dausien & Alheit (1985: p. 8) biografia este o relație reciprocă între cursul vieții exterioare condiționată istoric şi social şi evoluția psihică a subiectului (Alheit 1992: 24sq), ea putând ajuta la interpretarea proceselor istorice, fiind expresia individualității inconfundabile. De folos în acest context sunt studiile despre *oral history*, precum şi cercetările experiențelor istorice (Niethammer 1994). Prin interviul biografic pot fi prezentate şi puse în relație amintirile individuale şi memoria culturală, relatările individuale despre cursul vieții, precum şi miturile şi povestirile naționale şi istorice.

Interviurile narative pot consta în stabilirea unor întrebări structurate, „finalul fiind lăsat deschis" (Bargatzky 1997: 180-187). Cercetătorului i se recomandă o atitudine „receptiv-pasivă" (Esser 1975: 79). Trebuie stabilit prin *pretests* dacă cel mai propice fel de discuție este acela al „interviului narativ" (Schütze 1977) sau acela al „discuției ero-epice" (întrebări –răspunsuri) întâlnit la Patscheider (1997) şi Girtler (2001: 147sqq). În orice caz, ambii parteneri de discuție trebuie să adopte rolul celui care ascultă, aşadar nu trebuie să aibă loc un „interviu" în adevăratul sens al cuvântului, în care partenerul de discuție să fie persoana interogată. Cea mai rodnică este crearea unui cadru firesc de discuție, cu spațiu larg pentru spontaneitate şi asociere, care să nu se desfăşoare după o structură prea strictă (după cum descrie Hopf 1979: 170). Exprimarea părerilor cercetătorilor nu duce neapărat la influențarea celor intervievați, cum afirmă Merton & Kendall (1979: 182). Începutul unui interviu poate fi constituit de nararea liberă a cursului vieții partenerului de discuție, după ce i-a fost adus la cunoştință ceea ce îl interesează pe cercetător în mod deosebit. Povestirea trebuie efectuată în ordine cronologică (metoda biografică după Fischer-Rosenthal 1995). Pentru a evita senzația de evaluare a stereotipurilor, prejudecăților şi miturilor este de preferat să nu se reacționeze sau să se formuleze întrebări directe. Trebuie analizat şi vocabularul partenerului de discuție. Pe parcursul discuției este de preferat să se utilizeze forme verbale simple, cum ar fi adjectivele, substantivele, structurile verbale, propozițiile comparative şi exclamative, expresiile (atâta timp cât nu şi-au pierdut potențialul afectiv, Roth 1999: p. 26). Pe cât este posibil, trebuie analizate şi formele verbale complexe, cum ar fi basmele, legendele şi snoavele: pot ieşi la iveală stereotipuri cu referiri etnice pe baza cântecelor, anecdotelor şi poveştilor ilustrative. Se pot utiliza şi variante ale testului Stroop (Wolcott 2001).

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

Discuţii de grup

În discuţiile libere de grup putem observa păreri opuse în imaginea de grup – *we group* real şi *we group* postulat – precum şi existenţa „identităţilor colective de grup" (Schlee 2000b). Ele pot duce la alegerea partenerilor de discuţie care ar putea fi relevanţi pentru interviuri. Într-un stadiu avansat de cercetare pot fi organizate întâlniri între membrii organizaţiilor locale, instituţiilor şi firmelor, în cel mai bun caz aceştia făcând parte din mai multe grupuri etnice.

Intervievarea elevilor

Pentru discuţia cu elevii sunt recomandate chestionarele simplu structurate (Werner & Schoepfle 1988: 314 sqq) mai degrabă decât interviurile narative sau biografice. Cu acordul directorilor şcolilor sau al profesorilor, elevii pot fi lăsaţi să răspundă în scris la întrebări – pentru aceştia o schimbare binevenită în cotidianul şcolar, iar pentru cercetător o posibilitate de a finisa ipoteze. La interviurile cu elevii întrebările despre prejudecăţi şi stereotipuri trebuie împinse în plan secundar; a se înregistra mărturiile despre comportamentul lor factic. Pentru alcătuirea chestionarului pot fi folosite diverse metode (mai ales *network analysis*, diagrame decizionale şi analize de situaţie).

Discuţii cu experţii

Realizarea discuţiilor cu experţii precum şi interviurile cu reprezentanţi ai puterii (şefi de organizaţii, preoţi, directori de şcoli, secretari administrativi, primari etc.) este recomandată în prima fază a cercetărilor. Este bine ca discuţia să nu depăşească 1-2 ore. Prin termenul de „experţi" nu trebuie să se înţeleagă doar specialişti în domeniu, ci şi autohtoni care s-au preocupat de istoria localităţii şi de alte aspecte, din punct de vedere neprofesional. În aşezările rurale este de preferat ca toate persoanele influente şi interesate să fie informate de intenţia cercetătorilor, pentru a li se acorda posibilitatea de a-şi aduce aportul. Dacă acest gen de discuţie este plasat la începutul cercetărilor din teren, se deschid uşi către parteneri de discuţie importanţi; în afară de aceasta poate fi cercetat şi *common sens*-ul unei comunităţi.

Alegerea locaţiilor

Cel mai important criteriu pentru alegerea aşezărilor ce urmează a fi cercetate este diversitatea apartenenţei religioase a locuitorilor, care reiese numai parţial din actele de recensământ, trebuind luate în considerare şi analizele ştiinţifice. Numărul locaţiilor cercetate trebuie să se rezume doar la foarte puţine – în funcţie de numărul cercetătorilor. Pentru a analiza influenţa diferitelor situaţii asupra aşezărilor urbane sau rurale este necesară analizarea – cu aceleaşi metode – atât a oraşelor, cât şi a aşezărilor rurale aflate în apropiere. Rezumarea la aşezări rurale *sau* urbane nu pare a avea sens, având în vedere că ambele forme de aşezări sunt relevante pentru relaţiile interetnice. Oraşele au un mai puternic caracter multietnic adăpostind o diversitate de relaţii interetnice, dar şi o anumită anonimitate, pe când un număr mic de locuitori ai satelor nu permite anonimitate, contactele interumane căpătând o importanţă mai mare.

Alegerea partenerilor de discuţie

Înainte de începerea cercetărilor pe teren trebuie definit exact cercul din care se aleg persoanele pentru interviu. Alegerea partenerilor de discuţie se va orienta după importanţa teoretică pentru problematică. Centrul de greutate îl vor constitui persoanele care se dovedesc a fi mijlocitori între grupuri şi care posedă cunoştinţele, experienţa şi autoritatea necesară pentru o astfel de misiune (de exemplu persoane poliglote într-o poziţie mai înaltă, bătrâni, judecători, profesori, secretari dar şi negustori, meşteşugari).

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

La trierea participanţilor trebuie căutate cazurile reprezentative, conform „grounded theory" cu sensul de „theoretical sampling" (Hoffmann-Riem 1980: 436) care vor reuşi să răspundă la întrebările adresate.

La selectarea partenerilor de discuţie trebuie luate în considerare echilibrul referitor la apartenenţa etnică (după limbă, orientare proprie şi religie), precum şi diversitatea grupurilor ca formă de viaţă (vârstă, meserie, sex, situaţie economică, condiţii de trai) şi a grupurilor de interes şi statut. Reprezentativitatea partenerilor de discuţie evaluată de cercetător are prioritate faţă de o relaţie echilibrată. Încercarea de a crea un echilibru între grupuri pare a fi o utopie, mai ales în cadrul grupurilor musulmane şi echilibrul între cele două sexe, având în vedere că se vor oferi voluntari mai mult bărbaţii. De aceea ar fi indicate formarea grupurilor de cercetători separate de bărbaţi şi femei. În afară de aceasta trebuie luat în considerare faptul că, cei care se oferă să ia contactul cu cercetătorii, nu sunt mereu cei mai buni informatori având în vedere că ei nu sunt mereu acceptaţi de către grupuri şi vor încerca să influenţeze activitatea cercetătorilor (Girtler 2001: 89, 111) În astfel de cazuri este necesar să se insiste ferm şi diplomatic pentru alegerea altor parteneri de discuţie. Ar trebui să se evite dinadins intervievarea doar a purtătorilor de cunoştinţe vaste şi construirea unei păreri despre „o" cultură tradiţională a grupului său atunci când cercetările se referă la cotidian şi nu la trecut (modul de viaţă din trecut). Este importantă explicarea scopurilor cercetărilor. În special generaţiile mai tinere se vor simţi incompetente din punct de vedere al experienţei lăsând pe „bătrânii înţelepţi" să povestească. Când, însă, scopul cercetărilor este clar, se vor găsi mai uşor voluntari.

Participarea la viaţa culturală şi religioasă

Pentru a putea pătrunde mai adânc în comunitatea cercetată şi pentru a o putea înţelege mai bine ar trebui extinsă participarea la viaţa comunităţii, în toate manifestările ei locale. Participarea la evenimente culturale (serbări, spectacole de dans) este la fel de recomandată ca şi observarea activităţilor politice (zile de vot, demonstraţii) şi participarea la viaţa socială a comunei (botezuri, înmormântări, circumcizii etc). Aşa se pot vizita biserici, moschee, cimitire, şcoli, biblioteci, centre comunale, redacţii, cluburi de femei, grădiniţe, centre locale şi sedii de partide). Doar aşa se pot cunoaşte reprezentanţi ai diverselor grupuri de populaţie. Un centru de greutate îl poate constitui observarea instituţiilor religioase pentru că acolo pot fi cercetate simbolurile etnice şi religioase (moschee/biserici, cimitire, monumente, încărcătura simbolică a peisajului rural) precum şi instituţionalizarea identităţii religioase şi etnice (de exemplu, reconstrucţii de cazuri după Flick 2000; observarea analitică a unui loc religios, inventarierea imaginilor şi simbolurilor de acolo). Diferenţele de religie observate pot fi cercetate dacă reprezintă puncte de marcaj în delimitarea conflictelor şi segregării celor de altă religie la formarea unui moment constitutiv al societăţilor din punct de vedere al excluderii străinilor.

Pentru că, de regulă, în timpul staţionărilor pe teren poate fi cercetat doar un ciclu anual şi, pentru că staţionările au loc în anotimpuri diferite, este exagerată pretenţia de a efectua o cercetare sistematică sau o analiză completă a datelor culturale. Despre o participare activă la viaţa culturală a unei comunităţi religioase sau etnii nu poate fi vorba decât în puţine cazuri, observarea relaţiilor interetnice rămânând, de aceea, structurată pe neparticipare (Girtler 2001: 62). În domeniul clasificărilor se pot combina

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

mai multe metode ale analizei cognitive. În ceea ce priveşte economia şi timpul liber se pot folosi studii de *time budget* (vezi Bernard 1994).

Observații despre identitatea muzicală

Prin tematizarea preferințelor muzicale pot fi adâncite cunoştințele despre mecanismele de incluziune şi excluziune pentru că identificarea cu muzica proprie şi reacția la muzica străină (încântare, indiferență, neacceptare) pot fi foarte relevante (vezi Frith 1996: 124-125). Merkt (2000, introducere) scrie referitor la aceasta: „Dacă ar exista un factor de identificare pentru expresiile culturale – atunci muzica s-ar afla cu siguranță în vârful scalei. Identificarea cu muzica este foarte puternică – atunci când este vorba despre muzica proprie" (eu aş completa: sau când este *intuită* a fi proprie). Pentru descoperirea preferințelor şi cunoştințelor partenerilor de discuție pot fi efectuate teste selective. Reuşita acestei nu prea răspândite metode a fost testată în cadrul proiectului Societății Germane de Cercetare (DFG) „Tipuri de autoidentificare a vlahilor megleniți" (1999-2001). Collier & Collier (1992) au experimentat teste optice selective în cadrul „antropologiei vizuale" (Weller & Romney 1988 sunt de părere că testele selective sunt un component important al *Systematic Data Collection*; Mischung 1988 le pune în practică în acord cu parcelarea şi tipurile de frecvență). Ideile şi metodele lor pot fi transpuse într-un fel de „antropologie acustică". În timpul testului se ascultă înregistrări din domeniul muzicii tradiționale locale, partenerii de discuție trebuind să le atribuie grupurilor de populație, confesiunilor şi cercurilor culturale pe care le recunosc. Aceasta creează posibilitatea de a clasifica cântecele, instrumentele, tacturile, melodiile şi stilul de interpretare nu numai prin cunoştințele cercetătorilor ci şi prin cele ale localnicilor. Aşa pot fi înțelese, mai bine, formarea şi amestecarea diferitelor stiluri specifice, care au fost cauzate de coexistența etniilor. Tematica muzicală reprezintă o introducere excelentă în problematica coexistențelor, fără a se crea o atmosferă jenantă, cauzată de întrebări problematice din punct de vedere politic, referitoare la relația dintre creştini şi musulmani. Aşa se înlesneşte „first and most uncomfortable stage of fieldwork" (Wax 1979 şi 1986: 279).

Cartografierea şi adunarea datelor

Cartografierile sunt folositoare pentru localizarea terenurilor, fânețelor, pieței. În aşezările rurale cartografierea se face simplu, în cele urbane vor trebui să fie chestionate persoanele informate şi testate aleatoriu rezultatele. Este importantă verificarea structurilor – dacă acestea mai sunt valabile sau pe cale de destrămare. Cartografierea trebuie precedată de o descriere a locației aşezărilor şi a regiunii în care se află, precum şi datele structurale importante (poziția rurală sau în apropiere de oraş, infrastructura, condiții economice, ramuri economice, tipuri de aşezare, formele clădirilor, împărțirea terenului şi a locuințelor pe etnii, forme de exploatare a terenurilor). În hartă pot fi incluse şi informații asupra posesiei de imobile şi de terenuri a grupurilor, pentru a putea concluziona asupra favorizării sau defavorizării grupurilor de persoane şi etnii.

Jurnalul cercetătorilor şi protocoluri ale discuțiilor

Este recomandabilă ținerea unui jurnal în care să se consemneze zilnic referiri la progresul cercetărilor precum şi la cunoştințele dobândite. Jurnalul captează reuşite şi eşecuri făcând loc şi observațiilor cu încărcătură emoțională (Emerson 1995, Emerson 2001).

Importante sunt protocoalele (cu scopul unei transcrieri ulterioare) discuțiilor care captează situația exactă (locația, timpul, atmosfera, spațiul, vocea, eventualele

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

intervenţii dinafară). În acest caz, participanţii trebuie numiţi şi descrişi, fiind recomandată respectarea situaţiei sociale şi a normelor care îi condiţionează pe participanţi. Fiecare situaţie descrisă trebuie testată pentru a vedea regularitatea precum şi eventualele diferenţe între cele descrise şi cele petrecute. Este importantă protocolarea şi descrierea lucrurilor cunoscute şi chiar banale, pentru ca „exoticul" să nu ia proporţii prea mari.

Când este recunoscută intuitiv o situaţie (de exemplu „pomacii tind mai degrabă spre căsnicii mixte cu turcii, decât cu grecii sau rromii") trebuie formulată drept ipoteză în protocol şi apoi argumentată sau înlăturată prin întrebarea directă a mai multor participanţi.

Protocolul poate conţine şi formulări referitoare la identitatea situativă (Gingrich & Fox): Trebuie reţinut exact cine în ce situaţie face referiri la originile proprii sau străine şi ce factori (situaţii de *outgroup*, situaţii de comunicare interetnică, gesturi, poziţia intervievatorului etc.) pot influenţa rezultatele.

Cooperarea cu colegii şi colegele din ţările cercetate

Pentru a face posibilă colectarea informaţiilor pe perioada staţionării pe teren sunt necesari colaboratori din ţările respective. Pentru a nu fi subiectivi în cazul selectării acestor colegi (de exemplu, preferarea unui musulman sau a unui creştin) se recomandă alegerea persoanelor care lucrează în cadrul mediului ştiinţific al acelei ţări, dar care provin din alte aşezări şi care cunosc, pe lângă limba ţării respective, cel puţin o limbă a unei minorităţi. Într-un stadiu mai avansat al cercetărilor se poate dovedi că, practic, se discută proiectul într-un cadru mai larg cu cercetătorii, studenţii şi membrii etniilor cercetate. Partenerii de cooperare locali sunt folositori şi pentru păstrarea contactelor după ce staţionarea pe teren s-a încheiat, fiind posibilă în continuare primirea de date şi de documente. În încheiere, doresc să adaug că intervievaţii au dreptul de a afla rezultatele cercetărilor. Ca semn de recunoştinţă pentru ospitalitate, cooperare şi răbdare, trebuie întocmit, pe lângă textul ştiinţific publicat într-o revistă la care numai un coleg de breaslă ar putea avea acces, şi o contribuţie alcătuită într-un limbaj accesibil participanţilor.

Bibliografie

Alheit, Peter, *Alltag und Biographie* [Activitate şi biografie], Bremen, 1985.

Alheit, Peter, *Kultur und Gesellschaft: Plädoyer für eine kulturelle Neomoderne* [Cultură şi societate: Pledoarie pentru o neomodernitate culturală], Bremen, 1992.

Apostolov, Mario, *The Pomaks. A Religious Minority in the Balkans*, în „Nationalities Papers", 24, 1996.

Assmann, Jan, *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen* [Memoria culturală. Scriere, amintire şi identitate politică în culturile timpurii], München, 1992.

Bargatzky, Thomas, *Ethnologie. Eine Einführung in die Wissenschaft von den urproduktiven Gesellschaften* [Etnologie. O introducere în ştiinţa societăţilor productive străvechi], Hamburg, 1997.

Barna, Gábor & Bo Lönnqvist, *The Lost Future - die expatriierte Kultur*, în „Schweizerisches Archiv für Volkskunde", Nr. 96, Basel, 2000, p. 130-137.

Barna, Gábor, *A Search for Stability: Religion as a Shelter and a Symbolic Manifestation of Identity*, in Hannonen, Pasi, Bo Lönneqvist & Gábor Barna, *Ethnic Minorities and Power*, Helsinki, 2001, p. 107-125.

Barth, Frederick (ed.), *Ethnic Groups and Boundaries*, Boston, 1969.

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

Bauböck, Rainer, „National Community, Citizenship and Cultural Diversity", Institute for Advanced Studies, Vienna, Political Science Series, Nr. 40 (July 1999) unter http://www.ihs.ac.at/publications/pol/pw_40.pdf.

Bernard, H. Russell, *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*, Walnut Creek, 1994.

Blotevogel, H. H. *„Neue Kulturgeographie" – Entwicklung, Dimensionen, Potenziale und Risiken einer kulturalistischen Humangeographie* [„Noua cultură geografică" – evoluția, dimensiunea, potențialul şi riscurile unei geografii umane culturale], în „Berichte zur deutschen Landeskunde", 77, Nr. 1, Flensburg, 2003, p. 7-34.

Bochmann, Klaus, *Die Rumänen und die anderen. Kritisch-historische Betrachtungen über das Verhältnis der Rumänen zu sich selbst, ihren Minderheiten und ihren Nachbarn* [Românii şi ceilalți. Perspectivă critico-istorică asupra relațiilor românilor cu ei înşişi, cu minoritățile şi vecinii lor], în Mircea Anghelescu und Larisa Schippel (ed.), *Im Dialog: Rumänische Kultur und Literatur*, Leipziger Universitätsverlag, 2000, p. 49-60.

Brezovszky, Ernst-Peter & Arnold Suppan & Elisabeth Vyslonzil (ed.), *Multikulturalität und Multiethnizität in Mittel-, Ost- und Südosteuropa* [Multiculturalitate şi multietnicitate în Europa Centrală, de Est şi de Sud-Est], Peter Lang Verlag, Frankfurt, 1999, 342 p.

Brunnbauer, Ulf, *The Perception of Muslims in Greece and Bulgaria: between the "Self" and the "Other"*, unter http://www.cas.umn.edu/webpapers/brunnbau.htm (1999).

Collier, J. Jr. & M. Collier, *Visual Anthropology. Photography as a Research Method*, Albuquerque, 1992.

Dausien, Bettina şi Peter Alheit, *Biografii ale muncitorilor: Despre relevanța tematică a muncii asupra cursului vieții proletariatului; o analiză exemplară în cadrul „metodelor biografice"* [Arbeiterbiographien: Zur thematischen Relevanz der Arbeit an proletarischen Lebensgeschichten; eine exemplarische Untersuchung im Rahmen der „biographischen Methode"], Bremen, 1985.

Davis, J., *Data into Text*, în Ellen, R. F., *Ethnographic Research. A Guide to General Conduct*, London, 1984, p. 295-318.

Emerson, Robert, Rachel I. Fretz & Linda L. Shaw, Emerson, Robert, *Writing Ethnographical Fieldnotes*, Chicago, 1995.

Emerson, Robert: *Contemporary Field Research: Perspectives and Formulations*, ediția a II-a, Prospect Hights, 2001.

Engelhardt, Michael von, *Biographie und Identität. Die Rekonstruktion von Identität im mündlichen autobiographischen Erzählen* [Biografie şi identitate. Reconstrucția indentității în povestirile orale autobiografice], în Spahrn, W. (ed.), *Wer schreibt meine Lebensgeschichte? Biographie, Autobiographie, Hagiographie und ihre Entstehungszusammenhänge* [Cine scrie povestea vieții mele? Biografia, autobiografia, hagiografia şi cum au fost alcătuite ele], Gütersloh, 1990, p. 197-247.

Esser, Hartmut, *Soziale Regelmäßigkeiten des Befragtenverhaltens* [Constante sociale în comportamentul intervievaților], Kölner Beiträge zur Sozialforschung und angewandten Soziologie 19, Meisenheim am Glan, 1975.

Esser, Hartmut, *Soziologie. Allgemeine Grundlagen* [Sociologie. Baze generale], Frankfurt, 1993.

Fischer, Hans (ed.), *Feldforschungen. Berichte zur Einführung in Probleme und Methoden* [Cercetări pe teren. Rapoarte despre introducerea în probleme şi metode], Berlin, 1985.

Fischer, Hans, *Lehrbuch der genealogischen Methode* [Manual al metodelor genealogice], Berlin, 1996.

Fischer-Rosenthal, W., *Biographische Methoden in der Soziologie* [Metode biografice în sociologie], în Flick, U. et al (ed.), *Handbuch qualitative Forschung* [Manual al cercetării calitative] ediția a II-a, München, 1995, p. 253-256.

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

Flick, Uwe et alii (ed.), *Qualitative Forschung. Ein Handbuch* [Cercetarea calitativă. Manual], Hamburg, 2000.
Frith, Simon, *Music and Identity*, în Hall, Stuart & Paul du Gay, *Questions of Cultural Identity*, London, Thousand Oaks, New Delhi, 1996, p. 108-127.
Fuchs, W., *Biographische Forschung. Eine Einführung in Praxis und Methoden* [Cercetarea biografică. O introducere în practică şi metode], Opladen, 1984.
Geertz, Clifford, *Welt in Stücken. Kultur und Politik am Ende des 20. Jahrhunderts* [Lumea în bucăţi. Cultura şi politica la sfârşitul sec. al XX-lea], Wien, 1996.
Georgieva, Tsvetana, *Coexistence as a System in the Everyday Life of Christians and Muslims in Bulgaria*, în „Ethnologia Balkanica", 3, 1999, Münster, Sofia, New York , p. 59-84.
Gerhardt, U., *Verstehende Strukturanalyse: Die Konstruktion von Idealtypen als Analyseschritt bei der Auswertung qualitativer Forschungsmaterialien* [Analiza structurilor: Construcţia tipurilor ideale ca scriere analitică pentru evaluarea materialelor calitative de cercetare], în Soeffner, H. (ed.), *Sozialstruktur und soziale Typik* [Structura socială şi tipicul social], Frankfurt, 1986, p. 31-83.
Giddens, Anthony, *Die Konstitution der Gesellschaft. Grundzüge einer Theorie der Strukturierung* [Constituirea societăţii. Trăsăturile principale ale unei teorii a structurării], ediţia a III-a, Frankfurt/Main, 1997.
Giddens, Anthony, *Konsequenzen der Moderne* [Consecvenţele modernismului], ediţia a III-a, Frankfurt/Main, 1999.
Giles, H. (ed.), *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*, London, 1977, p. 15-57.
Gingrich, Andre & Richard Fox (ed.), *Anthropology by Comparison* London, New York, 2002.
Girtler, Roland, *Methoden der Feldforschung* [Metodele cercetării pe teren], ediţia a IV-a, Wien, 2001.
Girtler, Roland, *Methoden der qualitativen Sozialforschung. Anleitung zur Feldarbeit* [Metodele cercetării sociale calitative. Ghid pentru munca pe teren], Wien, 1988.
Goffman, Erving, *Stigma. Über Techniken der Bewältigung beschädigter Identität* [Stigma. Despre tehnicile de îndreptare a unei identităţi distruse], Frankfurt am Main, 1967.
Haarmann, Harald, *Identität (Identitatea)*, în Goebl et al. (ed.), *Handbuch der Kontaktlinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung* [Contacte lingvistice. Tratat internaţional de cercetare contemporană], Berlin, New York, 1996, p. 218-233.
Haarmann, Harald, *Kriterien der ethnischen Identität* [Criterii ale identităţii entice], in „Language & Language Planning", 7, (1983), p. 21- 42.
Habermas, Jürgen, *Erkenntnis und Interesse* [Recunoaştere şi interes], Frankfurt am Main, 1979.
Hall, Stuart & Paul du Gay, *Questions of Cultural Identity*, London, Thousand Oaks, New Delhi, 1996.
Hannerz, Ulf, *Exploring the city*, New York, 1980.
Heckmann, Friedrich, *Ethnische Minderheiten, Volk und Nation. Soziologie interethnischer Beziehungen* [Minorităţi etnice, popor şi naţiune. Relaţii sociologice interetnice] Stuttgart, 1992.
Herlyn, Ulfert & Anette Harth, *Soziale Differenzierung und soziale Segregation* [Diferenţierea socială şi segregarea socială], în Strubelt, Wendelin ş.a. (ed.), *Städte und Regionen* [Oraşe şi regiuni], Vol. 5, Opladen, 1996, p. 257-287.
Heuberger, Valeria, Arnold Suppan & Elisabeth Vyslonzil (ed.), *Das Bild des Anderen. Identitäten, Mentalitäten, Mythen und Stereotypen in multiethnischen europäischen Regionen* [Imaginea celorlalţi. Identităţi, mentalităţi, mituri şi stereotipuri în regiunile multietnice europene], ediţia a II-a, Frankfurt a.M., 1999.
Hoffmann-Riem, Ch., *Die Sozialforschung einer interpretativen Soziologie* [Cercetarea socială a unei sociologii interpretative], în *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Köln, 1980, p. 339 sqq.
Hopf, Christel & Elmar Weingarten (ed.), *Qualitative Sozialforschung* [Cercetarea socială calitativă], Stuttgart, 1979.

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

Hopf, Christel, *Die Pseudo-Exploration – Überlegungen zur Technik qualitativer Interviews in der Sozialforschung* [Pseudo-explorarea – deliberări asupra tehnicii interviurilor calitative în cercetarea socială], în „Zeitschrift für Soziologie“, 7, nr. 2, 1997, p. 97 sqq.

Huntington, Samuel, *Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale*, Bucureşti, 1998.

Ickstadt, Heinz (ed.), *Crossing borders. Inner- and intercultural exchanges in a multicultural society*, Frankfurt, 1997, p. 175+III.

Ives, Edward D., *The Tape-Recorded Interview: A Manual for Fieldworkers in Folklore and Oral History*, ediţia a II-a, Tennessee, 1995, p. 112.

Jähnichen, T., *Vom Gegeneinander zum Miteinander. Die Mischehenproblematik und die kirchliche Bautätigkeit als typische Beispiele für das Verhältnis der Konfessionen im Ruhrgebiet* [De la „unul împotriva altuia” la „unul cu altul”. Problematica căsătoriilor interetnice şi activitatea de exploatare bisericească ca exemple tipice pentru relaţiile dintre confesiuni în zona Ruhr], Abhandlungen zur Geschichte der Geowissenschaften und Religion / Umwelt-Forschung 10, Bochum, 1994, p. 31-56.

Kahl, Thede, *Muslime in Nordostgriechenland* [Musulmanii din nordul Greciei], în ERASMUS-Büro (ed.), Colloquium Nordost-Griechenland 3, Münster, 1995, p. 113-121.

Kahl, Thede, *Ethnizität und räumliche Verbreitung der Aromunen* [Etnicitate şi răspândire geografică la aromâni], Münstersche Geographische Arbeiten 43, Münster, 1999.

Kahl, Thede, *Zur Islamisierung der meglenitischen Vlachen (Meglenorumänen). Das Dorf Nânti (Nótia) und die Nântinets in der heutigen Türkei* [Despre islamizarea vlahilor megleniţi [meglenoromâni]. Satul Nânti [Nótia] şi populaţia sa în Turcia de azi], „Zeitschrift für Balkanologie”, 38, H. 1/2, Wiesbaden, 2002, p. 31-56.

Kahl, Thede & Elisabeth Vyslonzil & Alois Woldan (ed.), *Herausforderung Osteuropa. Die Offenlegung stereotyper Bilder* [Provocarea Europei de Est. Dezvăluirea imaginilor stereotipe], „Schriftenreihe des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Instituts”, 29, München, 2004.

Kandler, Hermann, *Der "Europapark" - ein Naherholungsziel Thrakiens? Gedanken zum Umwelt- und Freizeitverständnis der einheimischen Bevölkerung* [„Parcul european” – un loc de distracţie din Tracia? Gânduri pentru înţelegerea mediului şi timpului liber la populaţia autohtonă], în Lienau, Cay & Hermann Mattes (ed.), *Natur und Wirtschaft in Nordostgriechenland* [Natură şi economie în Grecia de nord-est], in „Berichte aus dem Arbeitsgebiet Entwicklungsforschung”, 27, Münster, 1997, p. 122-127.

Kandler, Hermann, *Komotini/Gümülcine. Besonderheiten in Struktur und Funktion einer bi-religiösen Stadt* [Komotini/Gümülcine. Particularităţi în structura şi funcţionarea unui oraş bi-religios], în Geisteshaltung und Umwelt - Stadt und Land 1, 1998.

Kandler, Hermann, *Türkische Minderheiten in Griechenland. Das Nebeneinander von Religionsgemeinschaften in Nordgriechenland - oder doch schon der Weg zum Gegeneinander* [Minoritatea turcă în Grecia. Convieţuirea alăturată a comunităţilor religioase în Grecia de Nord – sau calea spre întrepătrundere?], Abhandlungen zur Geschichte der Geowissenschaften und Religion / Umwelt-Forschung 10, Bochum 1994, p. 57-65.

Kanev, K., *Interethnische Einstellungen und das Bild vom Anderen* [Atitudini interetnice şi imaginea celorlalţi], în Höpken, Wolfgang (ed.), *Revolution auf Raten. Bulgariens Weg zur Demokratie* [Revoluţia în rate. Calea Bulgariei spre democraţie], München, 1996.

Kaschuba, Wolfgang (ed.), *Kulturen, Identitäten, Diskurse. Perspektiven Europäischer Ethnologie* [Culturi, identităţi, discursuri. Perspectivele etnologiei europene], Berlin, 1995.

Klentak-Zabłocka, Małgorzata (ed.), K*ulturelle Grenzen, grenzüberschreitende Kulturen* [Graniţe culturale, culturi care au depăşit graniţele], Internationales Forschungsseminar veranstaltet vom Lehrstuhl für Germanistik der Nikolaus-Kopernikus-Universität Toruń (Thorn), 9.-14 Mai 1994, Toruń, 1995.

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

Knox, P L. & S. A. Marston: *Humangeographie* [Geografie umană], ed. V. H. Gebhardt, P. Meusburger u. D. Wastl-Walter, Heidelberg, Berlin, 2001.

Kokot, Waltraud & Dorle Dracklé (ed.), *Ethnologie Europas. Grenzen, Konflikte, Identitäten* [Etnologie europeană. Granițe, conflicte, identități], Berlin, 1996.

Konstantopúlu, C., Maratú-Alipránti, L., Germanós, D. und T. Ikonómu (ed.), *„Εμείς" και οι „άλλοι". Αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα* [„Noi" şi „ceilalți". Amintirea tedințelor şi simbolurilor], National Centre for Social Research, Athens, 2000.

Kymlicka, Will, *Education for Citizenship*, Institute for Advanced Studies, Vienna, Political Science Series, Nr. 62 (February 1997) unter http://www.ihs.ac.at/publications/pol/pw_62.pdf

Kymlicka, Will, *Multikulturalismus und Demokratie. Über Minderheiten in Staaten und Nationen* [Multiculturalism şi democrație. Despre minoritățile din state şi națiuni], Hamburg, 1999.

Lamnek, Siegfried, *Qualitative Sozialforschung, 1: Methodologie* [Cercetare socială calitativă, 1. Metodologie], ediția a II-a, München & Weinheim, 1993.

Lang, Hartmut, Waltraud Kokot & Monika Pack, *Zum Transkriptionsaufwand in der Analyse oraler Texte: eine technische Notiz* [Despre risipa de timp pentru transcriere la analizarea textelor orale: o notă tehnică], în „Anthropos", 86, 1991, p. 220-223.

Leitner, W., *Zur Problematik der Koexistenzforschung in der Religionsgeographie bzw. der Geographie der Geisteshaltung* [Despre problematica cercetării coexistențelor în geografia religioasă, resp. în geografia spirituală], Abhandlungen zur Geschichte der Geowissenschaften und Religion / Umwelt-Forschung 5, Bochum, 1992, p. 67-78.

Leitner, W., *Zur Religionsgeographie bzw. Geographie der Geisteshaltung am Beispiel Galatas, eines Istanbuler Stadtteiles* [Despre geografia religioasă, resp. geografia spirituală pe marginea exemplului Galatas, o parte a oraşului Istanbul], în „Geographia Religionum", 2, Berlin 1986, p. 179-223.

Lienau, Cay, *Die Muslime Griechenlands - zum Problem von Ethnizität, Identität und Nationalität* (Musulmanii din Grecia – problema etnicității, identității şi naționalității), în Lienau, Cay & Ludwig Steindorff (ed.), *Ethnizität, Identität und Nationalität in Südosteuropa* (Etnicitate, identitate şi naționalitate în Europa de Sud-est), Südosteuropa-Studie, 64, München, 1999, p. 49-69.

Lönnqvist, Bo, *Wo ist die Heimat des Volkskundlers* [Unde este patria etnologilor?], in Institut für Europäische Ethnologie der Universität Wien (ed.), *Volkskultur und Moderne. Europäische Ethnologie zur Jahrtausendwende*, Wien, 2000, p. 141-148.

Luckmann, Thomas, *Theorie des sozialen Handelns* [Teoria acțiunilor sociale], Konstanz, 1992.

Mauritz, Hartmut, *Interkulturelle Geschäftsbeziehungen. Eine interkulturelle Perspektive für das Marketing* [Relații de afaceri interculturale. O perspectivă interculturală asupra marketingului], Bayreuth, 1996, p. 310+XVII. Teză de doctorat.

Mead, G. H., Geist, *Identität und Gesellschaft* [Spirit, identitate şi societate], Frankfurt/Main, 1968 (prima publicare Chicago 1934).

Menzel, Peter A., *Fremdverstehen und Angst. Fremdenangst als kulturelle und psychische Disposition und die daraus entstehenden interkulturellen Kommunikationsprobleme* [Înțelegerea celorlalți şi frica. Frica de „celălalt" ca dispoziție culturală şi psihică şi problemele de comunicare interculturală care rezultă de aici. Problemele de comunicare], Tübingen, 1993, p. 396+VIII. Teză de doctorat.

Merkt, Irmgard, *Identifikation, Abwertung, Zugehörigkeit und Ausgrenzung* [Identificare, evaluare, apartenență şi delimitare]; vezi http://www.nmz.de/nmz/nmz2000/nmz09/rumpf/doss-merkt.shtml, 2000.

Merton, R. K. & P. L. Kendall, *Das fokussierte Interview* [Interviul centrat], în, Hopf, C. & E. Weingarten (ed.), *Qualitative Sozialforschung* [Cercetarea socială calitativă], Stuttgart, 1979, p. 171 sqq.

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

Michalopúlu, E., Tsártas, P., Giannisopúlu, M., Kafetzís, P. und E. Manóloglu, *Μακεδονία και Βαλκάνια. Ξενοφοβία και Ανάπτυξη* [Macedonia şi Balcanii. Duşmănia faţă de străini şi evoluţia], National Centre for Social Research, Athens, 1998.

Mischung, Roland, *Welchen "Wert" haben ethnographische Daten? Grundsätzliche Überlegungen und Erfahrungsbeispiele zu Ideal und Praxis völkerkundlicher Feldforschung* [Ce „valoare" au datele etnografice? Deliberări şi exemple despre ideal şi practic în cercetarea pe teren], în „Gießener Beiträge zur Entwicklungsforschung" 1, Vol. 16, Gießen, 1988, p. 75-99.

Niethammer, Lutz, *Konjunkturen und Konkurrenzen kollektiver Identität. Ideologie, Infrastruktur und Gedächtnis in der Zeitgeschichte* [Conjuncturi şi concurenţe ale identităţii colective. Ideologie, infrastructură şi memorie în istoria timpurilor], în „Prokla. Zeitschrift für kritische Sozialwissenschaft" 96, 24. Vol. (1994), 3, p. 379.

Osterhammel, Jürgen, *Kulturkontakte und kulturelle Grenzen: einführende Orientierungen* [Contacte şi graniţe culturale: orientare introductivă], p.A., 1995, p. 102.

Panagiotídis, Nathanaíl [Παναγιωτίδης, Ναθαναήλ], *Μουσουλμανική μειονότητα και εθνική συνείδηση* [Minoritatea musulmană şi conştiinţa naţională], Αλεξανδρούπολη, 1995.

Patscheider, H., *Die Faszination und der Vorteil des „ero-epischen Gesprächs"* [Fascinaţia şi avantajul „discuţiei ero-epice"], în Girtler, R. (ed.), *Die letzten der Verbannten*, Wien, 1997.

Pfaffenbach, C., *Die Transformation des Handelns. Erwerbsbiographien in Westpendlergemeinden Südthüringens* [Transformarea modului de acţionare. Biografii moştenite în comunităţile din Thüringen de sud], Wiesbaden, 2002.

Poulton, Hugh & Suha Taji-Farouki (ed.), *Muslim Identity and the Balkan State*, London, 1997.

Pusitz, Heinz (ed.), *Interkulturelle Partnerschaften. Begegnungen der Lebensformen der Geschlechter* [Parteneriate interculturale. Întâlniri ale formelor de viaţă ale sexelor], Frankfurt a.M., 1996.

Rehbein, Jochen (ed.)**,** *Interkulturelle Kommunikation* [Comunicarea interculturală], Tübingen, 1985, p. 495+III.

Rösener, M., *Dialektik der Kontrolle. Macht, Handlung und Struktur in der Sozialtheorie und Soziologie von Anthony Giddens* [Dialectica controlului. Puterea, faptele şi structura în teoria socială şi sociologia lui Anthony Giddens], Münster, 1997.

Roth, Klaus, *"Bilder in den Köpfen". Stereotypen, Mythen und Identitäten aus ethnologischer Sicht* [„Imaginile din minte". Stereotipuri, mituri şi identităţi din punct de vedere etnologic], în Heuberger, Valeria, Arnold Suppan & Elisabeth Vyslonzil (ed.), *Das Bild des Anderen. Identitäten, Mentalitäten, Mythen und Stereotypen in multiethnischen europäischen Regionen* [Imaginea celorlalţi. Identităţi, mentalităţi, mituri şi stereotipuri în regiunile europene multietnice], ediţia a II-a, Frankfurt a.M., 1999.

Roth, Klaus, *Zu einer "Politik der interethnischen Koexistenz": Kann Europa von den historischen Vielvölkerstaaten lernen?* [Despre o „politică a coexistenţelor etnice": poate Europa învăţa de la statele mutietnice?] în „Südosteuropa Mitteilungen" 40, Nr. 1, München 2000, p. 3-21.

Schenk, Annemie & Ingeborg Weber-Kellermann, *Interethnik und sozialer Wandel in einem mehrsprachigen Dorf des rumänischen Banats* [Transferul interetnic şi social într-un sat poliglot din Banatul românesc], Marburg, 1973.

Schenk, Annemie, *Interethnik als methodisches Konzept* [Interetnicitatea – concept metodologic], în Dröge, K. (ed.), *Alltagskulturen zwischen Errinnerung und Geschichte* [Culturile cotidiene, între amintire şi istorie], München, 1995, p. 255-267.

Schenk, Annemie, *Interethnische Forschung* [Cercetarea interetnică], în Brednich, R.W. (ed.), *Grundriß der Volkskunde. Einführung in die Forschungsfelder der Europäischen Ethnologie* [Compendiu de etnografie. Introducere în domeniile cercetării etnologice europene], Berlin 1994, p. 335-352.

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

Schenk, Annemie, *Interethnischer Austausch zwischen Siebenbürger Sachsen und Rumänen am Beispiel der Institution Nachbarschaft* [Schimbul interetnic între saşii transilvăneni şi români, pe marginea exemplului instituției vecinătății], „Jahrbuch für ostdeutsche Volkskunde", 30. s.A. 1987, p. 162-175.

Schimank, Uwe, *Biographie als Autopoiesis – Eine systemtheoretische Rekonstruktion von Individualität* [Biografia ca autopoiesis – o reconstrucție teoretică a individualității], în Brose, Hanns-Georg & Bruno Hildenbrand (ed.), *Vom Ende des Individuums zur Individualität ohne Ende* [De la sfârşitul individului până la individualitatea fără margini], Opladen, 1988, p. 55-72.

Schlee, Günther, *Collective identities, property relations and legal pluralism*. Working Paper Nr. 1 des Max-Planck-Institute for Social Anthropology, unter http://www.eth.mpg.de/pubs/pubs.html, Halle, 2000a.

Schlee, Günther, *Die soziale Konstruktion von Feindschaft* [Construcția socială a ostilității], Working Paper Nr. 5 des Max-Planck-Institute for Social Anthropology, vezi http://www.eth.mpg.de/pubs/pubs.html, Halle 2000b.

Schütze, F., *Die Technik des narrativen Interviews* [Tehnica interviului narativ], Köln, 1977.

Taylor, Charles, *Multikulturalismus und die Politik der Anerkennung* [Multiculturalismul şi politica aprecierii], Frankfurt/Main, 1993.

Weber-Kellermann, Ingeborg, *Probleme interethnischer Forschungen in Südosteuropa* [Problemele cercetărilor interetnice în Europa de sud-est], în „Ethnologia Europaea" 1, Nr. 3, Copenhagen, 1967, p. 218-231.

Weber-Kellermann, Ingeborg, *Theorie und Praxis interethnischer Forschungen am Beispiel einer Dorfuntersuchung in Rumänien* [Teorie şi practică în cercetările interetnice, pe marginea analizării unui sat din România], în Grothusen, Klaus-Detlev (ed.), *Ethnogenese und Staatsbildung in Südosteuropa* [Etnogeneză şi construcție statală în Europa de Sud-Est], Göttingen, 1974, p. 180-187.

Weber-Kellermann, Ingeborg (ed.), *Zur Interethnik. Donauschwaben, Siebenbürger Sachsen und ihre Nachbarn* [Despre interetnicitate. Şvabii dunăreni, saşii din Transilvania şi vecinii lor], Frankfurt, 1978.

Weller, Susan C. & A. Kimball Romney, *Systematic Data Collection*, London, Beverly Hills, u.a., 1988 (= Qualitative Research Methods, vol. 10).

Werlen, Benno, *Cultural Turn in Humanwissenschaften und Geographie* ă„Cultural Turn" în ştiințele umaniste şi geografie], in „Berichte zur deutschen Landeskunde", 77/1, Flensburg, 2003, p. 35-52.

Werner, Oswald & G. Mark Schoepfle, *Systematic Fieldwork*, 2 vol., Newbury Park, 1988.

Wolcott, Harry F., *Writing Up Qualitative Research*, London, Beverly Hills, 2001 (= Qualitative Research Methods, vol. 20).

Zhelyazkova, Antonina, *Meždu Adaptaciata i Nostalgia. Bălgarskite Turci v Turcia* (Between Adaptation and Nostalgy: The Bulgarian Turks in Turkey), The Fate of Muslim Communities in the Balkan, Vol. 3, Sofia, 1998, p. 11-44.

Zink, Rosemarie, *Interethnische Beziehungen. Eine kritische Darstellung ausgewählter theoretischer Ansätze* [Relații interetnice. O prezentare critică a problemelor teoretice alese], Hamburg, 1996 (lucrare de masterat nepublicată).

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

Fragen und Methoden der Erforschung interreligiöser Koexistenz in Südosteuropa

Das Zusammenleben ethnisch unterschiedlicher Gruppen ist von entscheidender Bedeutung für den inneren und äußeren Frieden einer Region.

Im Gegensatz zum übrigen Europa leben die Muslime Südosteuropas bereits seit gut einem halben Jahrtausend mit Christen auf engem Raum zusammen. Es konnten friedliche Symbiosen entstehen, aber es ist auch mehrfach zu kriegerischen Auseinandersetzungen zwischen einzelnen Volksgruppen gekommen. Bei einem Teil der Auseinandersetzungen handelt es sich um Konflikte, die sich an religiösen Unterschieden festmachen lassen. Viele Konflikte wurzeln in der Zeit nach der Gründung der Nationalstaaten, als das für das Osmanische Reich charakteristische „Prinzip interethnischer Koexistenz" aufgegeben wurde. Bis in die heutige Zeit sind die südosteuropäischen Siedlungsverhältnisse immer wieder starken Veränderungen unterworfen gewesen. Große muslimische Bevölkerungsgruppen, die in Südosteuropa über Jahrhunderte hinweg gelebt und ihr Umfeld geprägt haben, sind teils freiwillig, teils gezwungen in jüngerer Zeit ausgewandert. Manche Gebiete, in denen bis vor kurzem gemischte Siedlungen existierten, sind durch Abwanderung einheimischer und durch Ansiedlung andersgläubiger Bevölkerungsgruppen heute konfessionell weitestgehend einheitlich. Die Verbreitung der muslimischen Bevölkerungsgruppen und ethnisch-religiös gemischter Siedlungen ist daher seit dem Zerfall des Osmanischen Reiches zurückgegangen. Dennoch gibt es in allen Ländern des Balkans bedeutende muslimische Minderheiten – im Fall Albaniens und Bosniens sogar muslimische Mehrheiten.

Der Beitrag möchte Fragen der alltäglichen interethnischen Beziehungen zwischen orthodoxen Christen und Muslimen in religiös gemischten Siedlungen vorstellen und Methoden diskutieren, mit denen das Zusammenleben untersucht werden kann.

Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut, Wien
Österreich

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)

BDD-A772 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:50 UTC)